

Формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами України

В.А. Свирида

здобувач кафедри управління безпекою та правоохоронної діяльності, Інститут права імені Володимира Великого МАУП

Науковий керівник:

В.О. Заросило
доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри управління безпекою та правоохоронної діяльності, Інститут права імені Володимира Великого МАУП

У статті розглянуто питання, пов'язані з особливостями формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами України. На основі проведеного аналізу здійснено періодизацію цього процесу.

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся особенностей формирования интеллектуальной собственности таможенными органами Украины. На основе проведенного анализа осуществлена периодизация этого процесса.

In this article the author considers the question on peculiarities of the intellectual property system formation by custom authorities of Ukraine. On the basis of the analyries the author proposes the division of the proces into periods.

Ключові слова: інтелектуальна власність, захист, митні органи.

Постановка проблеми

Історіографія України, як зазначає Є.В. Додін, із посиланнями на торговельно-митні договори київського князя Олега з візантійським імператором 911 р. (за деякими даними – 914 р.), наступні торговельні угоди Русі з державами Півдня, Заходу та Півночі, універсали Богдана Хмельницького та інші документи, стверджує, що митна справа в Україні має давню історію. Це дійсно так, але, на жаль, вона здійснювалася за правилами та на користь держав, що панували тоді на цих теренах, більше того, митні органи входили до державного апарату цих держав. Отже, зародження митного законодавства України слід пов'язувати саме з історією її становлення як самостійної держави [1, с. 11-12].

Не оспоруючи той факт, що витoki вітчизняної митної справи можна знайти у X ст. або, вірогідно, ще більш ранньому історичному періоді, на наш погляд, їх слід вважати передумовою виникнення вітчиз-

няної митної справи. Лише проголошення державного суверенітету та незалежності України зумовило становлення та розвиток митної справи та митної служби країни задля забезпечення належного захисту її економічних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Окремі аспекти питань, пов'язаних із формуванням митної служби України, досліджували у своїх працях Є.В. Додін, А.В. Зименко, С.В. Ківалов, В.В. Ченцов та інші. З останніх публікацій у цьому напрямі відзначимо працю Є.В. Додіна [1], у якій досліджуються питання історії розвитку митного законодавства України, та роботу Ю.Д. Кунева, у якій висвітлено питання сутності та особливості діяльності митної служби України [2].

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Проте на сьогодні відзначаємо майже повну відсутність наукових досліджень,

які б комплексно висвітлювали питання формування національної митної справи загалом, і питання формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами України зокрема.

Формування цілей статті

Мета статті – на основі аналізу нормативно-правових і доктринальних джерел визначити та охарактеризувати особливості формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами України.

Виклад основного матеріалу дослідження

До здобуття незалежності нашої держави митна служба в Україні не мала власної нормативно-правової бази, системи відповідних органів державної влади та, можливо, головного – досвіду самостійного управління. Ураховуючи вищезазначене, всі питання, пов'язані з формуванням системи захисту інтелектуальної власності митними органами України, вважаємо, слід розглядати лише з моменту проголошення незалежності.

При цьому процес становлення та формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами України відбувався протягом певного часу, поступово. Вважаємо, що весь цей процес доцільно розділити на два основні періоди.

До першого відносимо період з моменту проголошення незалежності України до 2001 року. У цей час відбулося становлення митної служби, створення системи державного управління митною сферою, формування основ правового регулювання державної митної справи України, зокрема й щодо захисту інтелектуальної власності митними органами.

Основу нормативно-правового регулювання митною справою було закладено в таких правових актах, як Закон України «Про митну справу в Україні» від 25 червня 1991 р., Закон України «Про державний кордон України» від 4 листопада 1991 р., Митний кодекс України (далі – МК України) від 12 грудня 1991 р., Закон України «Про Єдиний митний тариф» від 5 лютого

1992 р., Указ Президента України від 11 грудня 1991 р. № 1/1991 «Про утворення Державного митного комітету України», Указ Президента України від 11 червня 1996 р. № 412/1996 «Про створення Академії митної служби України» тощо.

На основі прийнятих у цей період нормативно-правових актів, відповідно до нових економічних, політичних, соціальних умов було започатковано створення системи митних органів України та встановлено, що керівним органом єдиної державної митної системи країни, що включає в себе митниці та підпорядковані підприємства й організації, з грудня 1991 р. є Державний митний комітет України [3], який з часу створення був відповідальним за реалізацію митної політики країни, забезпечення додержання законодавства про митну справу та ефективне функціонування всієї митної служби України. До кола завдань цього комітету входило й забезпечення участі країни в міжнародному співробітництві з питань митної справи, включаючи припинення незаконного обороту наркотичних засобів і психотропних речовин, зброї, предметів культурної та історичної спадщини, об'єктів інтелектуальної власності.

У 1996 р. відповідно до Указу Президента України від 29 листопада № 1145/1996 «Про Державну митну службу України» було здійснено кардинальну реорганізацію структури митної системи України, змінено принцип її побудови та управління з територіального на регіональний. На базі ліквідованого Державного митного комітету України, його територіальних митних управлінь, митниць та інших митних установ, було утворено Державну митну службу України та її органи – регіональні митниці, митниці, спеціалізовані митні управління та організації.

Перший період охарактеризувався й тим, що Україна як незалежна держава стає з 1992 р. повноправним членом Всесвітньої митної організації; приєднується до низки міжнародних актів, спрямованих на врегулювання відносин у сфері інтелектуальної власності – у грудні 1991 р. до

Паризької конвенції про охорону промислової власності, у грудні 1991 р. до Мадридської угоди про міжнародну реєстрацію знаків, у квітні 1994 р. до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності тощо.

У цей же період уперше було закладено основи правового регулювання захисту інтелектуальної власності, загалом, та захисту інтелектуальної власності митними органами України, зокрема. Найперше це стосується прийняття законів України: «Про авторське право і суміжні права» від 23 грудня 1993 р., «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на промислові зразки» від 15 грудня 1993 р., «Про охорону прав на сорти рослин» від 21 квітня 1993 р., «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15 грудня 1993 р. тощо.

Із прийняттям Закону України від 5 квітня 2001 р. «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності за порушення прав на об'єкти права інтелектуальної власності» відбулося, на наш погляд, завершення першого періоду формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами країни. МК України було доповнено ст. 116-1, яка дістала назву «Переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав на об'єкт права інтелектуальної власності». Зазначеною статтею було встановлено, що переміщення через митний кордон України товарів або предметів, виготовлених з порушенням прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом, тягне за собою накладення штрафу на громадян у розмірі від одного до п'ятисот офіційно встановлених на день вчинення порушення митних правил мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією товарів, що є об'єктами правопорушення, а на службових осіб – від десяти до тисячі двохсот офіційно встановлених на день вчинення порушення митних правил мінімальних розмірів заробітної плати з конфіскацією зазначених товарів.

З часу прийняття зазначених змін до МК України, тобто з квітня 2001 р., в Україні розпочалося реальне вирішення практичних питань, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності митними органами. Прийняття цих змін є точкою відліку завершення першого періоду – «періоду становлення системи захисту інтелектуальної власності митними органами» – та відліком початку другого періоду цього процесу, який ми визначаємо як «період удосконалення системи захисту інтелектуальної власності митними органами».

І якщо під час першого періоду відбулося становлення всієї системи державного управління митною справою України, становлення нормативно-правової бази щодо правового регулювання загальних питань, пов'язаних із діяльністю митної служби, то другий період, який розпочався з 2001 р. і триває донині, характеризується такими основними рисами. По-перше, створенням комплексу заходів, спрямованих на формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами: створення відповідної нормативно-правової бази; утворення взаємодіючих структурних підрозділів, на які були покладені повноваження щодо безпосереднього здійснювання всіх дій, пов'язаних із захистом інтелектуальної власності митними органами; розроблення та впровадження організаційно-правового механізму реєстрації митними органами України прав на об'єкти інтелектуальної власності тощо; по-друге, постійним удосконаленням та оновленням системи захисту інтелектуальної власності митними органами України.

Зазначений висновок підтверджує й аналіз нормативно-правових актів, прийнятих у цей період, а також і практика їх застосування.

На виконання внесених у 2001 р. змін до МК України та вимог положень Угоди ТРІПС, вже 28 квітня 2001 р. постановою КМУ № 412 було затверджено Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності.

У положенні було визначено порядок реєстрації об'єктів інтелектуальної власності та ведення реєстру об'єктів інтелектуальної власності, зокрема встановлено, що правовласник або його представник має право звернутися до Держмитслужби з клопотанням про запровадження контролю за переміщенням через митний кордон України об'єктів інтелектуальної власності тощо.

Наказом Держмитслужби 1 березня 2001 р. було затверджено Положення про Управління захисту прав інтелектуальної власності, а безпосередні зміни у структурі регіональних митниць і митниць відбулися наприкінці 2001 р., коли для забезпечення виконання Положення про порядок реєстрації та переміщення через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, Держмитслужбою 15 листопада 2001 р. було видано наказ № 735 «Про організацію контролю за переміщенням через митний кордон України товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності». Згідно з вимогами цього наказу було виділено в межах затвердженої штатної чисельності в регіональних митницях по дві, а митницях – по одній чи дві посади (не нижче головного інспектора) для здійснення контролю за переміщенням товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності, та встановлено, що зазначені посади повинні бути укомплектовані досвідченими працівниками, з обов'язковим досвідом користування ПЕОМ і програмним забезпеченням Єдиної автоматизованої інформаційної системи Держмитслужби.

Вагому роль щодо створення системи захисту об'єктів інтелектуальної власності митними органами відіграло й прийняття в липні 2002 р. нового МК України [4], який з того часу визначав засади організації та здійснення митної справи та врегулював економічні, організаційні, правові, кадрові та соціальні аспекти діяльності митної служби України. У цьому кодексі ст. 11 було встановлено, що безпосереднє здійснення митної справи покладається на митні органи, які, реалізуючи митну

політику країни, повинні сприяти захисту інтелектуальної власності учасників зовнішньоекономічних зв'язків, інших юридичних і фізичних осіб. Нововведенням у цьому кодексі було й виділення цілого розділу (розділ X), у якому законодавець визначив основні засади сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України, передусім щодо порядку митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, а також питанням щодо ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності та призупиненню митного оформлення товарів.

Другий період формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами в Україні охарактеризувався й прийняттям таких основоположних щодо питання захисту інтелектуальної власності системи правової охорони інтелектуальної власності, затверджена розпорядженням КМУ від 13 червня 2002 р. № 321-р, Концепція розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності на 2009 – 2014 роки, схвалена рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності від 11 березня 2009 р. № 11, Програма розвитку державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні на 2010 – 2014 роки, схвалена рішенням Колегії Державного департаменту інтелектуальної власності від 14 грудня 2009 р. № 14, Державна програма «Контрабанді – СТОП», затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 1 квітня 2005 р. № 260 тощо.

Удосконаленню системи захисту інтелектуальної власності митними органами сприяли й зміни в системі митних органів. Так, згідно з виданим 9 грудня 2010 р. Указом Президента України за № 1085/2010 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», у травні 2011 р. було затверджено нове Положення про Державну митну службу України [5]. Відповідно до нових реалій Держмитслужба України отримала статус центрального

органу виконавчої влади в галузі митної справи, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через міністра фінансів.

Зазначимо, що й нині митна служба України перебуває на етапі її реформування, – згідно з Указом Президента України від 24 грудня 2012 р. за № 726/2012 «Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади», утворено нове міністерство – Міністерство доходів і зборів України шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Справді, формування нової економічної системи, розвиток зовнішньоекономічних зв'язків, проведення адміністративної реформи зумовлюють необхідність в удосконаленні нормативних та організаційних основ у галузі митної справи [6, с. 106].

Удосконаленню системи захисту інтелектуальної власності митними органами сприяло також оновлення митного законодавства, що відбувається останнім часом.

Передусім це стосується прийняття в березні 2012 р. нового МК України [7]. Його аналіз у порівнянні з попередньою редакцією засвідчує поступову зміну не лише кількості норм щодо захисту об'єктів інтелектуальної власності, але й якісну їх зміну. Так, Розділ XIV цього кодексу «Сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України», вважаємо, є системним продовженням основ, закладених у попередніх редакціях МК України. Крім того, що законодавець у новому кодексі визначив порядок митного контролю і митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності, питання щодо ведення митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності та призупинення митного оформлення товарів (як на підставі даних

митного реєстру, так і за ініціативою митного органу), у ньому законодавець визначив: спрощену процедуру знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою в порушенні прав інтелектуальної власності; питання, пов'язані зі зміною маркування на товарах та їх упаковці; розширив перелік об'єктів інтелектуальної власності (увійшли винаходи, корисні моделі та сорти рослин), наблизивши його до визначеного Угодою ТРІПС; встановив ст. 476 цього кодексу відповідальність за переміщення товарів через митний кордон України з порушенням прав інтелектуальної власності тощо.

У зв'язку з прийняттям нового МК України нині відбуваються суттєві зміни в митному законодавстві. Зокрема, 30 травня 2012 р. наказами Мінфіну України затверджено Порядок взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності [8], та Порядок реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону [9]; у червні 2012 р. наказом Мінфіну України № 737 затверджено Порядок прийняття, відкликання попереднього рішення про країну походження товару та форму попереднього рішення про країну походження товару [10] тощо.

Висновки

Процес становлення та формування системи захисту інтелектуальної власності митними органами України відбувався поступово. На наш погляд, цей процес складається з двох основних періодів: з 1991 по 2001 рр. – становлення системи захисту інтелектуальної власності митними органами України; з 2001 р. по теперішній час – період удосконалення системи захисту інтелектуальної власності митними органами.

Список використаних джерел

1. Додін Є.В. Систематизація митного законодавства сучасної України / Є.В. Додін // Митна справа. – № 3. – 2012. – С. 11-12.
2. Кунєв Ю.Д. Правова організація діяльності митної служби України : теоретичні та методологічні основи : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право і

процес ; фінансове право ; інформаційне право» / Ю.Д. Кунєв ; Харківський національний ун-т внутр. справ. – Харків, 2010. – 37 с.

3. Указ Президента України від 11 грудня 1991 р. № 1/1991 «Про утворення Державного митного комітету України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.

4. Митний кодекс України від 11 липня 2002 р. № 92-IV [Електронний ресурс] / ВРУ. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

5. Положення про Державну митну службу України, затверджено Указом Президента України від 12 травня 2011 р. № 582/2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sips.gov.ua>

6. *Корнева Т.В.* Проблеми упорядкування функцій митної служби України в умовах проведення адміністративної реформи / Т.В. Корнева // Часопис Київського університету права. – 2011. – № 2. – С. 106.

7. Митний кодекс України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

8. Наказ Мінфіну України від 30 травня 2012 р. № 647 «Про затвердження Порядку взаємодії підрозділів митниці при здійсненні митного контролю та митного оформлення товарів, що містять об'єкти права інтелектуальної власності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

9. Наказ Мінфіну України від 30 травня 2012 р. № 648 «Про затвердження Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

10. Наказ Мінфіну України від 19 червня 2012 р. № 737 «Про затвердження Порядку прийняття, відкликання попереднього рішення про країну походження товару, затвердження форми попереднього рішення про країну походження товару» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>